

1.Çocuk dil ediniminde söz dizimi gelişimi¹**Vildan ÖNCÜL²****APA:** Öncül, V. (2022). Çocuk dil ediniminde söz dizimi gelişimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 1-14. DOI: 10.29000/rumelide.1146478.**Öz**

Çocukların dili nasıl edindiği her zaman ilgi çeken bir konu olmuş ve bu konuyu ele alan araştırmalar dünyada 1950'li yıllardan sonra gelişmiştir. Türkiye'de ise çocuk dil edinimi çalışmaları 1980'li yıllarda ilgi görmeye başlamıştır. Baykoç-Dönmez (1986); Topbaş (2005); Ege (2005); Baştürk (2013); Keklik (2015); Aksu-Koç ve Ketrez (2016) çalışmaları Türkçenin edinimi üzerine yol gösterici çalışmalardır ancak alan yazınıyla karşılaştırıldığında Türkçenin edinim şekli ve sürecinin araştırıldığı çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Bu çalışma Türkçe edinen çocuklarda söz diziminin gelişiminin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Tek sözcük döneminden başlayarak, erken dil bilgisi ve ileri dil bilgisi döneminde söz diziminin nasıl geliştiğinin incelendiği çalışma, 6-36 ay arasındaki 11 çocuğu kapsamaktadır. Çalışmada doğal gözlem yöntemi uygulanmış, iki buçuk yıl boyunca 15'er gün arayla doğal ortamda 1 saat süreyle çocukların ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Elde edilen veriler üzerinde söz dizimi incelenmiş, bu konuda yapılan çalışmalardaki verilerle karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak Türkçe edinen çocuklarda söz diziminin belirtilen aylardan erken geliştiği, 11. ayda tek sözcüklü cümle kullanımlarının başladığı görülmüştür. 18-24 aylarında çocuklar için karmaşık yapıda olan cümle üretimleri görüldüğünden bu dönem erken dil bilgisi gelişimi, 24-36 ayları ise ileri dil bilgisi gelişimi dönemi olarak değerlendirilmiştir. Türkçe edinme süreci ve şekli değerlendirildiğinde dil edinim evrelerinin genel dil edinim evrelerinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Söz dizimi, çocuk dil gelişimi, 6-36 ay, Türkçe edinimi**Development of syntax in children's language acquisition****Abstract**

How children acquire language has always been a topic of interesting research around the world after the 1950s. In Turkey, children's language acquisition studies began to attract attention in the 1980s. Baykoç-Dönmez (1986); Topbaş (2005); Ege (2005); Baştürk (2013); Keklik (2015); Aksu-Koç ve Ketrez (2016) are guiding studies on the acquisition of Turkish but compared to the literatures, it seems that the studies in which the form and process of acquisition of Turkish are investigated are few in number. This study was conducted to examine the development of syntax in children who acquire Turkish. The study, which examined how syntax develops from the one-word period to early grammar and advanced grammar, involved 11 children aged 6-36 months. Natural observation method was applied in the study, audio and video recordings of children were taken for 1 hour in a natural environment 15 days apart in two and a half years. Syntax was examined on the data obtained and compared with the data in the studies on this subject. As a result, syntax in children who acquire

1 Bu makale 03.07.2020 tarihinde kabul edilen Vildan Öncül'ün "6-36 Aylık Çocuklarda Türkçenin Gelişimi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi & Rektörlük Türk Dili (Samsun, Türkiye), vilice1@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2265-4836 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.07.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1146478]

Turkish develops earlier than the specified. It has been observed that the use of one-word sentences begins in the 11th months. 18-24 months were evaluated the period of early grammar development, as sentence productions with a complex structure are seen. 24-36 months as a period of advanced grammar development. When evaluating the process and form of Turkish acquisition, it was found that the stages of language acquisition differ from the general stages of language acquisition.

Keywords: Syntax, child language development, 6-36 months, Turkish acquisition

1. Giriş

1.1. Dil edinimi

Dil gelişimi, tüm çocukların geçirdiği uzun bir süreçtir. Kuramcılara göre dil gelişimi farklı şekillerde olur. Çocukların dil ediniminde en önemli üç temel kuramdan biri olan davranışçı kuramda, çocuğun uyaran-tepki mekanizmasını kullanarak ana dili edindiği belirtilir, dilin davranış yoluyla kazanıldığı söylenir. Dilin *davranış* olduğundan ve bu davranışın edinilmesinde de çevrenin rolünden bahsedilir, ailenin davranış şekillerinin ve verdiği dil öğretim desteğinin dil ediniminde önemli rol oynadığı savunulur (Watson, 1913, s. 168-170). Kuramın en bilinen destekçisi olan Skinner, sözel davranışların pekiştirici olarak sonuç vereceğini söyler. *Verbal Behavior (1957)* adlı kitabında bütün davranışların klasik durumlarda öğrenildiğini belirten Skinner, dilin basit bir davranış olduğunu iddia eder (Lund, 2003, s. 52-53). Davranışçı kuramda davranış yoluyla dilin nasıl edinildiği açıklanmaya çalışılır ancak ailenin dil edinimi için destek olmadığı durumlarda çocuğun nasıl dil öğrendiğine açıklık getirilmez ve zihinsel süreçler görmezden gelinir. Doğuşancı kuram en çok destekçisi olan kuramlardan biridir ve bu kuramda dil edinimi biyolojik temellere dayandırılarak açıklanır; çocukların dil öğrenim mekanizmaları olduğu ve dili doğal yollardan öğrendiği savunulur, dilin cümle yapısına odaklanılır. Bu kuramın en büyük savunucusu olan ve çocukların doğuştan dil edinim aygıtı ile dünyaya geldiğini söyleyen Chomsky (2014, s. 59) dil kazanımının doğuştan gelen bir yetenek olduğunu iddia eder ve çocukların dil öğrenmek için programlandığını söyler ama çevresel, sosyal etkileşimi görmezden gelir ve iletişimsel olguları dikkate almaz. Önemli ölçüde kabul gören kuramlardan biri olan sosyal öğrenme kuramında ise gözlem ve taklidin sosyalleşme sürecinde en etkili temel olduğu savunulur, dil ediniminde iletişimin önemi vurgulanır ve diğer insanlarla etkileşim sırasında dil edinildiği söylenir. Çocuğun çevresinde kim varsa onu model aldığı, gözlem ve taklit yoluyla hem biyolojik hem de sosyal olarak dil gelişimini tamamladığı savunulur, çocuğun dil edinimini sağlayabilecek güçlü bir beyinle dünyaya geldiği; ancak dil gelişimini çevreyle etkileşim sonucu sağladığı belirtilir (Demirel-Ercan, 2016, s. 128). Pavlov ve Skinner gibi davranışçı kuramcılarının aksine dil gelişiminin bir koşullandırma sonucu oluşmadığını iddia eden Vygotsky'e (1985, s. 17) göre tüm psikolojik süreçler, çocuk ve yetişkinler arasında paylaşılan sosyal süreçle başlar. İçinde bulunulan toplum ve o toplumun oluşturduğu kültür tarafından şekillendirilmiş sosyal süreçler ana dil ediniminde etkili rol üstlenir. En çok kabul gören bu üç kuramda dil edinimi farklı temellere dayandırılır ancak hiçbir kuram, tek başına çocukların bütün kültürlerde neden benzer şekillerde dil öğrendiğini tam olarak açıklayamaz.

Farklı temeller, farklı açıklamalar ve dayanaklar olsa da kesin olan dil ediniminin sürekli tekrar ve pratik sonucu deneme yoluyla oluştuğudur. Dünyaya gelen her sağlıklı çocuk dil yetisi konusunda mükemmel bir biyolojik donanma sahiptir. Gelişim süreci içerisinde çıkardığı sesleri, içine doğduğu ve çevresinde konuşulan dile yaklaştırır. Doğuştan edindiği dilsel davranışlar öğrendiği dille desteklenir ve dilsel yetileri yönlendirir ve ait olduğu topluluğun diline dönüştürerek bireysel dili oluşturur. Bu aşama Chomsky'nin (2014, s. 59) ileri sürdüğü doğuştanlık kuramını örneklendirir niteliktedir. Dil

donanımıyla doğan çocuk çevresine uyum sağlar ve yavaş yavaş dili öğrenmeye başlar. Bu yetiye sahip olarak doğduğu için fazla uğraşması gerekmez. Daha sonraki dönemde Skinner'ın (Skinner, 1957'den alıntılanarak Lund, 2003, s. 52) savunduğu davranışçı yaklaşım kuramının örnekleme görülür. Çocuk ana dilin seslerine uyum sağlamaya başladıktan sonra taklit yoluyla duyduğu sesleri, gördüğü davranışları edinmeye başlar. Bazen jest ve mimiklerle, bazen de yarı anlamlı ya da anlamsız seslerle çevresindekileri taklit eder. Başlangıçta yetişkin sözcüklerine benzemeyen bu taklidi sesler, tekrarlandıkça gelişir ve yetişkinlerinkine benzer. İlk sözcükler üretildikten sonraki aşama Vygotsky'in (1985, s. 17) sosyal etkileşim kuramını destekler. Sosyal çevre, tekrarların pekiştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Kendi sosyal çevresinde herkesten aynı sözcükleri duyan, aynı hareketleri gören çocuk taklit ettiği sesleri belleğine yerleştirir. Çocuk adım adım gelişme yolunda ilerler, dili ve yetileri günden güne değişir.

Her kuramın kendince belirli temelleri ve dayanakları vardır. Birbirinden farklı teorilere sahip olmalarına rağmen çocuğun dil ediniminde her kuramın farklı evrelerde etkin olduğu ve dil edinim sürecinin farklı aşamalarında çocukta bir ya da birkaç kuramdaki esasın gözlemlendiği görülür.

1.2. Dil edinim evreleri

Çocuk dil yetisi ile doğar ancak dili bilerek doğmaz. Hiçbir çocuk doğduğunda içinde yaşadığı toplumun dilini yetişkinler gibi kullanamaz. Çocuklar dili çeşitli aşamalarla edinir. Çocukların dil öğrenme evreleri konusunda ileri sürülen kuramlar içerisinde en kabul göreni Piaget'inkidir. Vygotsky (1985, s. 27), Piaget'in çocuk ve dil düşüncesinin incelenmesinde devrim yarattığını söyler. Piaget, çocukların algı ve mantığının araştırılmasında sistemli ve yepyeni yaklaşımlar getirmiş, bu konudaki araştırmalarda önemli bir isim olmuştur. Dil gelişimini ses ve söyleyiş, sözcük bilgisi, biçim bilgisi ve cümle bilgisi gelişimini temel alarak sınıflandırmıştır. Birinci aşama doğumdan 12. aya kadar uzanır, bu aşamaya *dil öncesi dönem (prelinguistik aşama)* adını verir. Ağlama, babıldama, çağıldama dönemlerinden oluşan bu aşama, çocuğun dil ediniminin ilk dönemini oluşturur. Dil öncesi dönemin yaklaşık ilk altı ayı seslerin üretildiği sesleme, gııldama, genişletme evrelerini içerir. Bu dönemin ikinci altı ayı ise seslerin bir araya getirilerek anlamlı sözcüklerin oluşturulduğu süreçtir (Temel vd., 2014, s. 94). İkinci aşama 12-18 ayları arasını içine alan *tek sözcük dönemi*'dir. Çocuk tek sözcüklerle bildiği dünyadan söz eder. Gördüğü ve yaptığı hareketler, adını öğrendiği oyuncaklar, tanıdığı insanlar, ev eşyaları, çevresindeki hayvanlar ve yiyecekler söz varlığının temelini oluşturur (Baykoç-Dönmez ve Arı, 1992, s. 118). Üçüncü aşama 18-24 ayları arasındaki *iki sözcük dönemi (telgraf konuşması dönemi)*'dir. Tek sözcük döneminde içerik sözcükler sesletim başladıktan sonra anlamsal özellikle birleşir ve çeşitli denemelerden sonra çocuk, söz dizimsel bir çerçeve üretir. İki sözcük döneminin ilk başlarında telgraf konuşması şeklinde olan iki sözcüklü birleşimler, bu dönemin ortalarına doğru sözcüklere eklenen biçim birimlerle birbirine bağlanır ve cümlelerde işlev sözcükler görülmeye başlar (Harley, 2001, s. 378-379). Dördüncü aşama 24-60 aylarındaki *dil bilgisi gelişim dönemi (ilk gramer dönemi)*'dir. Çocuklar iki sözcüklü dönemi geçtikten sonra biçim bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi hızlı bir gelişim göstermeye başlar. Çocuklarda söz varlığı ve dil bilgisi yeteneği açısından en hızlı ilerleme 24-36 ayları arasında görülür. Bu aylarda çocuğun bildiği sözcük sayısı artar ve çocuk ana dilinin temel yapısını öğrendiği için ifade edici dili çok iyi kullanmaya başlar (Temel vd., 2014, s. 131-133). 36 aylık bir çocuk kendine söylenen her şeyi anlar, hikâyeleri, resimli bir kitabı ya da seyrettiği bir filmi anlatabilir, okulda yaptıkları hakkında konuşur. Dili yetişkin diline benzer hale gelir (Aksu-Koç ve Ketz, 2016, s.23).

1.3. Söz dizimi gelişimi

Her cümlede iki düzey olduğunu söyleyen Chomsky (2014, s. 79-82), cümlenin söz dizimsel düzenlenişinin yüzeysel yapı olduğunu ve derin yapının yüzeysel yapıyla birlikte bir dildeki çift anlamlılığı ortadan kaldırdığını belirtir. Söz dizimin zihnimizdeki gösterimlerin parçası olduğunu ve dilin kurallarını içerdiğini söyler. Anlam bilimin varlığını reddeder. Anlam bilim denen şeyin söz dizimin dilin kullanımını içeren ara yüze yakın olan bölümü olduğunu ve aslında sözcüklerle ne yapıldığıyla ilgili olan alanın edim bilim olduğunu söyler. Bu açıdan bakıldığında anlam bilimle edim bilimin aynı şey olduğunu ifade eder. Sözcüklerin anlamsal içeriğinin söz dizime göre değiştiğini söyleyen Harley (2001, s. 378), içerik sözcük olan isim, fiil, sıfat ve zarfların dilin semantik yapısını yaparken işlev sözcüklerin cümlenin söz dizimsel yapısını oluşturduğunu belirtir. Çocuk dilinde içerik ve şekil arasındaki ilişkinin sistematik olduğunu belirten Bloom & Lahey (1978, s. 132), çocuğun dilin kurallarını kendine göre birbiriyle ilişkilendirdiğini, bu nedenle çocuk cümlelerinin bir bölümünün duyulduğunda diğer bölümünün tahmin edilebileceğini söyler.

Sözcük üretiminde pek çok araştırmacı tarafından (Baştürk, 2013, s. 17; Baykoç-Dönmez ve Arı, 1992, s. 117; Bloom & Lahey, 1978, s. 105; Keklik, 2015, s. 27) ilk aşama olarak kabul edilen 12-18 aylarında tek sözcüklerin cümle değerinde olduğu ve çocukların söz dizimini öğrenmelerinin uzun zaman almadığı söylenir ancak O'Grady (2005, s. 80) söz diziminin 18. aya kadar görülmediğini ve ilk söz dizimi örneklerinin 18. aydan sonra başladığını, iki ya da üç sözcükten oluşan bu birleşimlerin çoğunlukla eksik olduğunu, 24. aya kadar eksik parçaların tamamlandığını belirtir. Harley (2001, s. 127), çocukta cümle bilgisinin ne zaman başladığına dair kesintisiz (continuous) ve kesintili (discontinuous) teori adıyla iki farklı görüş olduğunu söyler. Kesintisiz teoriyi savunanlar (Bloom, 1994; Brown-Bellugi, 1964; Menyuk, 1969; Pinker, 1984) tarafından çocukların en erken aşamalardan itibaren dil bilgisine sahip olduğunun düşünüldüğünü belirtir. İkinci görüş olan kesintili teoriyi savunanların (Bowerman, 1973; Braine, 1963; Maratsos, 1983) ise çok sözcüklü ifadelerin erken dönemde yetişkin dilinin kurallarına uymadığını ve ilk ifadelerin anlam zenginliklerini vurgulamadığını düşündüklerini aktarır. Kesintisiz teoriyi savunan Pinker'in (1987, 1989) söz diziminin doğuştan olduğu varsayımının güçlü görüldüğünü belirten Harley (2001, s. 129), çocuğun doğuştan gelen dil bilgisine sahip olduğunu; ancak dil gelişim sürecinin yavaş ilerlediğini ve hatalarla dolu olduğunu ifade eder.

Türkiye'de çocuk dil gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda çocuk dilinde cümlenin gelişimi üzerine genel düşünce kesintisiz teoriyi destekler niteliktedir. Tek sözcükle cümle ifadesinin 12. ay civarında başladığını belirten Baştürk (2013, s. 17), bu sözcüklerin genelde somut bir nesneyi gösterdiğini ya da çocuğun etrafında bulunan varlıkları ifade ettiğini söyler. Çocuğun tek sözcük aşamasının cümle değerinde olduğu görüşüne katılan Baykoç-Dönmez ve Arı (1992, s. 117-119), söz diziminde ilk dönemin tek sözcüklü cümle dönemi olduğunu belirtir ve bu dönemi 12-18 ayları arasında gösterir. Bu dönemin çocuğun gerçek konuşmaya geçmesi olduğunu ve mırıldanma ile gerçek konuşma arasındaki suskunluk dönemi geçtikten sonra sesle oynamanın rastlantısal bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade eder. Çocuğun tek sözcüklü cümlelerden iki sözcüklü cümlelere geçtiğinde, cümlelerine yeni sözcükler ekleyerek çok sözcüklü cümleler kurarken dilin temel yapılarını da öğrendiğini, bu nedenle sıfatlar, zamirler, zarflar, olumsuz yapılar, soru yapısı ve çekim biçim birimlerini basit düzeyde kullanmaya başladığını belirtir. 18. ayın sonuna doğru çocuğun çok sözcüklü cümleler üretmeye başladığını söyler. Çocuklarda cümle bilgisi gelişiminde tek sözcük döneminde çocuk konuşmalarının nesne ve ilişki biçimleri olarak ikiye ayrıldığını belirten Ekmekçi (1987, s. 31), iki ya da daha fazla sözcük döneminde çocuğun söz varlığında yedi-sekiz kalıplaşmış sözcük olduğunu ve cümlelerin bunların ekseninde geliştiğini söyler.

Baykoç Dönmez ve Arı'ya (1992, s. 121) göre iki tek sözcüğün birleştirilmesinden oluşan ve *telgraf cümlesi* (Brown, 1973) şeklinde adlandırılan 18-24 ay aralığı ikinci dönemdir ve çocuğun bu aylarda ürettiği cümlelerin dil bilgisi yapılarına bakıldığında, cümleyi çoğunlukla isimlerin, birkaç fiil, sıfat ve bazı zamirlerin oluşturduğunu belirtir. Üçüncü dönemin dil bilgisinin en hızlı geliştiği dönem olan 24-36 ayları arası olduğunu, bu aralıkta çocuğun ana dilinin ses bilgisini edindiğini söyler. Ege (2005, s. 92-93), tek sözcük döneminde bu tek sözcükle çocukların pek çok anlamı ifade ettiğini belirtir. İki sözcüklü ifadelerin bağımlı biçim birimler içermedikleri için *telgraf dili* şeklinde adlandırıldığını ve çocukların iki sözcüğü birleştirmeye başladıktan sonra eklemeler yaparak 3-4 sözcüklü cümleler oluşturabileceğini söyler. Ege, iki sözcük döneminin özelliğinin bağımlı biçim birim kullanılmaması olduğunu belirtir ancak bu dönemler için ay aralıkları belirtmez. Türkçe konuşan çocukların daha tek sözcük döneminde bile {-DI} görülen geçmiş zaman biçim birimini kullandıklarının tespit edildiğini söyler.

Her dilde söz diziminin aynı olmadığını söyleyen Chomsky (2014, s. 79), dillerin özne-fiil-nesne ve özne-nesne-fiil sıralamasıyla kurulduğunu söyler. Türkçenin özne-nesne-fiil sıralamasıyla kurulmasından dolayı, Chomsky'nin bahsettiği ikinci dil grubuna dâhil olduğu görülür.

Dillerin değişik cümle yapılarına ve söz dizimlerine sahip olduğunu söyleyen Topbaş (2005, s. 25), sözcüklerin hangilerinin özne, hangilerinin fiil, hangilerinin nesne işlevi göreceğinin belli olduğunu ve kurallı cümle, soru cümlesi, etken-edilgen cümle, dolaylı-dolaysız cümle, devrik cümle yapılarının söz dizimi başlığı altında incelendiğini belirtir.

Dünya dillerinde dilde söz diziminin nasıl edinildiğine dair daha çok araştırma görmek mümkündür ancak Türkçe edinen çocukların dil öncesi dönemden başlayarak tek sözcük, iki sözcük ve dil bilgisi gelişim döneminde söz dizimini edinme şekli ve edinme zamanları üzerine ülkemizde yapılan çalışmalar dünya geneline bakıldığında sayıca azdır.

2. Araştırmanın amacı ve önemi

Türkçe ediniminde söz diziminin nasıl geliştiğini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada çocukların sözcük edinim süreci izlenmiş, tek sözcük döneminden itibaren sözcük türlerinin edinim sıralaması, sözcüklerin anlamını nasıl kavradıkları, sözcük edinmeye başlamadan önce kendilerini nasıl ifade ettikleri incelenmiştir. Tek sözcüklü cümlelerden iki sözcüklü ve çok sözcüklü cümlelere geçiş ayları, sözcük sayısı arttıkça sözcük sıralamalarını ne şekilde yaptıkları, olumlu, olumsuz, soru cümlelerini nasıl kullandıkları, söylemek istediklerini ifade etmeyi hangi aylarda, ne şekilde başardıkları tespit edilmiştir. Türkçe edinim evrelerinin dünya dillerinin dil edinim evrelerine uyup uymadığı incelenmiştir.

3. Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem doğal gözlem yöntemidir. Çalışmaya başlamadan önce Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kuruluna çalışmanın içeriği anlatılmış ve 26.02.2016 tarihli 2016/11 sayılı Etik Kurul kararıyla gözlemlere başlanmıştır. 6-36 ayları arasında olan 11 çocuk belirlenmiş; yaşları 24-36 ay arasında olan 9 çocuk kreşte, yaşları 6-31 ay arasında olan iki çocuk ev ortamında gözlemlenmiştir. Gözlem süresi iki buçuk yıl sürmüştür ve gözlem kayıtları sırasında çocuklara müdahalede bulunulmamış, çocuklar doğal ortamında gözlemlenmiştir. Kayıtlar 15 gün arayla ayda iki defa olmak üzere 1 saatlik sürede alınmıştır. Her çocuk için gözlem kayıt dosyası oluşturulmuş, kayıtlardaki veriler dinlenerek gözlem kayıt dosyasına işlenmiştir. Verilerin güvenilirliği için kayıtlar iki farklı kişi tarafından dinlenmiş; gözlem süreci bittikten sonra söz dizimini edinme şekilleri

değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler bu konuda yapılan çalışmalardaki verilerle karşılaştırılmış, benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Gözlemlenen çocukların etik nedenlerden dolayı tam isimleri verilmemiş; verilerinde elde edilen bulguları göstermek için sadece isimlerinin baş harfleri kullanılmıştır.

4. Bulgular

Türkçe edinen çocukların dil edinim süreci çalışmanın sonucunda değerlendirilmiştir. Söz diziminin geliştiği tek sözcük, iki sözcük ve dil bilgisi gelişim dönemi olarak kabul edilen evrensel üç dil gelişimi evresi çalışmada farklı adlandırılmıştır. İlk anlamlı sözcüğün tespit edildiği ay olan 11-12 ayları *tek sözcük dönemi*, iki sözcüklü birleşimlerin görüldüğü 13-29 ay arası *basit cümle dönemi* ve fiilimsi gruplarının, söz aktarımlı ve şartlı birleşik cümlelerin görüldüğü 29-36 ay arası *birleşik cümle dönemi* olarak değerlendirilmiş; farklı cümle üretimleri alt başlıklarda belirtilmiştir. Tek sözcük döneminin ardından başlayan basit cümle dönemi erken dil bilgisi gelişim döneminde, birleşik cümle dönemi ise ileri dil bilgisi dönemi içinde ele alınmıştır. Çocuklardan alınan veriler italik harflerle gösterilmiştir.

1. Tek sözcük dönemi (11. aydan itibaren)

11. ayda başlayan tek sözcükle cümle ifade etme dönemi 13. ayda başlayan basit cümle döneminde de devam etmiş, tek sözcüklerin ses tonuna ya da işaret edilen nesneye ya da kişiye göre anlam kazandığı görülmüştür. Tek sözcüklü bazı cümle örnekleri gözlemlere göre şu anlamlara gelmektedir: *baba* “baba gel”, *avv* “bunu al” *adi* “çabuk ol” *babah* “beni gezmeye götür” (A); *mamma* “mama ver”, *memme* “meme ver” (K).

Türkçe edinen çocukların isteklerini ifade etmeye isim türünden sözcükle başladıkları görülmüş, tek sözcük döneminde çocukların 11. ayında başlayan tek sözcüklerinin cümle değerinde olduğu tespit edilmiştir. K’de 11. ayda ve A’da 12. ayda tespit edilen *baba* sözcüğünün bir isimden oluşan cümle özelliği gösterdiği görülmüştür ancak isim cümlesi ya da fiil cümlesi olma durumu jest ve mimiklerine göre netlik kazanmıştır. Bir oyuncuğu göstererek *baba* dediğinde *baba ver* anlamına geldiği tahmin edilerek fiil cümlesi ya da babasını işaret ettiğinde *bu baba* anlamında isim cümlesi kurduğu düşünülmüştür. 12. ayda A’nın *avv* “al” fiiliyle nesnelere eliyle işaret ederek *al* ve *ver* anlamında cümle kurduğu ve bu cümlelerin fiil cümlesi olduğu tespit edilmiştir.

2. Basit cümle dönemi

Tek sözcük dönemindeki tek sözcükten oluşan cümle ve gizli özne kullanımı, 13. ayda başlayan basit cümle döneminde de devam etmiş, tek sözcükler ses tonuna ya da işaret edilen nesneye ve kişiye göre farklı anlam ifade etmiştir.

13. ayda ilk defa tespit edilen bir ünlem ve bir isimden oluşan iki sözcüklü cümlelerde ünlemden sonra gelen isim sözcüğünün bazen isim, bazen fiil görevinde kullanıldığı anlaşılmıştır: *adi meyav* “haydi miyav” (A) cümlesi *haydi kedi* ya da *haydi miyavla* anlamlarını ifade etmektedir. 13. aydan itibaren sıfat+isim, isim+fiil, ünlem+isim, ünlem+fiil, isim+yansıma sözcük, isim+sosyal sözcük şeklinde iki sözcüklü cümleler üretilmiştir. İsim+fiil sözcük türünde iki sözcüklü cümlelerin anlamına göre olumlu, dizilişine göre kurallı, yapısına göre basit cümleler olduğu görülmüş; henüz şahıs biçim birimi kullanılmayan fiil cümlelerinde cümlelerin bazen ben, bazen o kişisini karşıladığı tespit edilmiştir. Aile bireylerinin adının çağırma sözcüğü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *Emme* “Emre gel”, *anne* “anne gel” (K).

2.1. İki sözcüklü cümle dönemi (13. aydan itibaren)

13. ayda başlayan ünlem+isim: *adi dede* “haydi dede”(A) cümlelerine, 14. ayda isim+fiil: *baba avv* “baba al” (A) cümleleri eklenmiştir.

15. aydan itibaren içerik sözcük olan isim, fiil, sıfatla iki sözcüklü cümleler üretilmiştir. 15. ayda ilk bağımlı biçim birim kullanımıyla isim+fiil cümlelerinde bağımlı biçim birimli cümleler görülmüştür: {-DI} görülen geçmiş zaman biçim birimi: *anne koktu* “korktu” (A).

16. ve 17. ayda iki sözcüklü bağımsız biçim birimli cümleler çeşitlilik kazanmıştır. Tek sözcüklerin yanına başlangıçta içerik sözcükleri, 17. aydan itibaren işlev sözcükleri ekledikleri görülmüştür: *edeet baba* “evet baba” (K). İşlev sözcüğü olan edatla edat+isim türünde iki sözcüklü birleşimler oluşmaya başlamıştır. Cümlede sözcük sayısını artıran edinimin ilk örnekleri tamlama grubunda 17. ayda tespit edilmiştir: *cici boo* “cici top” (A).

18. ayda *açthı* “açtı” (A) cümlesinde ikinci bağımlı biçim birim tespit edilmiş ve 18. ayda ilk devrik cümle gözlemlenmiştir: *goy buya* “buraya koy” (A). İçerik sözcük kullanımına 18. ayda zarf, işlev sözcükleri kullanımına zamir eklenmiş ve fiil+zarf, fiil+zamir sözcük türünde iki sözcüklü cümleler görülmüştür.

19. ayda bağımlı biçim birimlerle kurulan cümlelerin arttığı görülmüştür ve ilk kez şahıs biçim birimi tespit edilmiştir: *kabati* “kapattı”, *ditti* “gitti”, *didecek* “gidecek”, *açoo* “açıyor”, *açaum* “açalım”, *yaayoo* “yağıyor”, *göüş* “görüşürüz” (A). Daha önce gizli özne-yüklem ya da gizli özne-ünlem-yüklem sıralamasında kurulan cümlelerde gerçek özne-yüklem sıralaması görülmüştür: *teeşe ditti* “teyze gitti”, *kaa yaayoo* “kar yağıyor”, *pilse didecek* “Serpil gidecek” (A).

2.2. Çok sözcüklü cümle dönemi (20. aydan itibaren)

20. ayda üç sözcüklü cümle kullanımı başlamıştır: *dede diti oh* “dede gitti, yok” (A). Cümlelerin isim+fiil+isim sözcük türünde özne-yüklem-yüklem sıralamasında olduğu tespit edilmiştir. Devrik cümle örnekleri artmıştır: *didiom ben* “gidiyorum ben” (A). İlk olumsuz isim ve fiil cümlesi örnekleri görülmüştür: *sat veeme* “saat verme”, *anne ok* “anne yok” (A).

21. ayda edilgen yapı kullanımı başlamıştır: *gapi aşıdı* “kapı açıldı” (A).

22. ayda birleşik isimle kurulan iki sözcüklü cümle: *annanne dee* “anneanne gel” (A) ve isim tamlaması *bebis buunu* “bebeğin burnu” (A) tespit edilmiştir. İlk soru zamiriyle üretilen soru cümlesi görülmüştür: *bu ne* (A).

23. ayda ilk özne-nesne-yüklem yapısında olan üç sözcüklü cümleler gözlemlenmiştir: *Naji su aç* “Naciye suyu aç”, *anne petete aççı* “annem peçeteyi açtı” (A). Üç sözcüklü birleşimlerine yer tamlayıcısı eklenmiş, üç sözcüklü birleşimlerin sayısı artmıştır. Özne-nesne-yüklem sıralamasında ve isim+zarf+fiil sözcük türündedir: *dede buuy otuu* “dede burada otur” (A). 23. ayda devrik cümle ve üç sözcüklü cümlelerin önceki aylara göre daha fazla üretildiği, en fazla cümle üretiminin iki sözcüklü, basit yapılı, olumlu ve kurallı cümleler şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Bağlaçlı cümle dönemi (24. aydan itibaren)

24. ayda cümlelerdeki özne-yüklem, nesne-yüklem, özne-nesne-yüklem sıralamasında daha fazla cümle üretildiği, bağlaç edinimiyle bağlaçlı cümle üretiminin başladığı görülmüştür: *bu da tak* “bunu da tak” (A).

25. ayda ilk dört sözcüklü cümle örneği görülmüştür. Yapısına göre basit, kişi zamiri+isim+isim+fiil sözcük türünde özne-nesne-yüklem sıralamasında bir cümledir: *benim babam pala atıyo* “benim babam para atıyor” (EM).

2.4. Sıralı cümle dönemi (26. aydan itibaren)

26. ayda birleşik isim ve tamlama gruplarıyla sıralı cümle kullanımı başlamıştır: *badi yo, şakba tumuzı* “mavi değil, şapka kırmızı”, *kaak, buuya otuu* “kalk, buraya otur” (A); *baa bana, hep içtim* “bak bana, hep içtim” (EM). 27. ayda tek, iki, üç ve dört sözcüklü, basit yapıli isim ve fiil cümlelerin arttığı gözlemlenmiştir.

2.5. Soru cümleleri (28. aydan itibaren)

Verilerdeki ilk soru zamiri 22. ayda A'nın *bu ne* soru cümlesinde görülmüştür; ancak 28. aya kadar bu örnekten başka soru cümlesi tespit edilememiştir. 28. ayda soru zamir ve zarflarıyla birlikte soru biçim biriminin kullanıldığı soru cümlesi örnekleri görülmesi, cümlelerde soru yapısının 28. ayda geliştiğini göstermiştir: *bu ney* “bu ne”, *onlar süt de mi* “onlar süt, değil mi” (EM); *neeye gidiyo* “nereye gidiyor”, *benimçi neede* “benimki nerede” (E). 28. ayda bilmek fiiliyle birleşik yapı oluşturan ve yeterlik anlamı veren birleşik fiilin, *ben işemiyoyum* “ben içemiyorum”(Y) cümlesinde olumsuz biçimde kullanıldığı görülmüştür. İlk beş sözcüklü cümle örneği 28. ayda tespit edilmiştir. İlk beş sözcüklü cümle, anlamına göre olumlu, yüklemnin yerine göre devrik cümledir: *dün yemiş hepsini, tikiditak taaşan* “dün yemiş hepsini, tikiditak tavşan” (Y).

Basit cümle döneminde 13. aydan 17. aya kadar içerik sözcükler kullanılmış, 17. aydan itibaren edat, kişi zamiri, soru zamiri gibi sözcük edinimleriyle işlev sözcükleri kullanımı sayısı artmıştır. Çocuklar bu sözcüklerle isim ve fiilleri birleştirerek 20. aydan itibaren üç sözcüklü birleşimler oluşturmaya başlamıştır ve çocuk cümlelerinde çok sözcüklü döneme geçilmiştir. Bu dönem içerisinde 20. ayda ilk olumsuz isim ve fiil cümleleri; 21. ayda ilk edilgen cümle; 22. ayda *ne* soru zamiriyle kurulan soru cümlesi, 23. ayda ettirgen yapıda ve geniş zamanla kullanılan cümle örneği tespit edilmiştir: *kaaştı* “karıştır”, *düşee* “düşer” (A). Önceki aylarda görülen özne-yüklem-yer tamlayıcısı şeklindeki cümle yapılarından farklı olarak 23. ayda ilk kurallı, özne-nesne-yüklem yapısında cümle örneği görülmüştür. 24. ayda bağlaç türünden sözcüklerin edinimiyle bağlaçlı cümle üretimi, 26. ayda tamlama gruplarının ve cümledeki sözcük sayısının artmasıyla sıralı cümle kullanımı ve 28. ayda soru biçim biriminin kullanımıyla soru cümleleri üretimi başlamıştır. 24. ayda ilk bağlaç kullanımıyla sözcüklerin birbirine bağlanarak daha uzun cümleler kurulduğu görülmüş; 20. ayda en fazla üç olan sözcük sayısı, 25. ayda dört, 28. ayda beş sözcüğe ulaşmıştır.

3. Birleşik cümle dönemi (29. aydan itibaren)

29. aydan itibaren bağlaç ve tamlama gruplarının, sözcük grubu oluşturma yollarından olan fiilimsi yapılarının üretimiyle birleşik cümle dönemi başlamıştır.

3.1. Fiilimsi grupları (29. aydan itibaren)

29. ayda ilk isim-fiil yapısı görülmüştür: *uçmak isteedim* “uçmak isterdim” (Y). Fiilimsi gruplarıyla kurulan cümle örnekleri bu aydan itibaren çocuk cümlelerinde görülmeye başlamıştır. Cümleler yapılarına göre basittir. İlk defa *çünkü* bağlacıyla sebep-sonuç ilişkisi kuran ve *ama* bağlacıyla zıtlık anlamı veren bağlama grupları tespit edilmiştir: *çünkü uçmak isteedim* “çünkü uçmak isterdim”; *ama ben su istiyorum* “ama ben su istiyorum” (Y). Daha önce tamlayan biçim birimi kullanılmadan yapılan ve belirtisiz isim tamlaması şeklinde görülen tamlama grubu örneklerinden farklı olarak, {+(n)In} ilgi durumu biçim biriminin tespit edildiği belirtili isim tamlaması örneği görülmüştür: *Ali Baba'nın çifti* “Ali Baba'nın çiftliği” (EM). Yeterlik birleşik fiilin olumlu şekli ilk kez bu ay tespit edilmiştir: *kookabili* “korkabilir” (Y). Olumlu şekliyle birlikte olumsuz şekli de kullanılmaya devam etmiştir: *ben yapamıyorum* “ben yapamıyorum” (Y). Olumsuz cümlenin yeterli olamama, olumlunun ise olasılık anlamında kullanıldığı anlaşılmıştır.

3.2. Söz aktarımlı cümleler (30. aydan itibaren)

30. ayda söz aktarımlı cümle üretimi başlamıştır. İlk iç içe birleşik cümle örneği görülmüştür: *ya ne "otuu" dedin bana* “ya niye “otur” dedin bana” (EM). Bu ayda üç ve dört sözcüklü olumlu ve basit cümlelerin daha sık üretildiği ve en uzun cümlenin altı sözcükten oluştuğu tespit edilmiştir: *ama ben bi şey işmişim evde* “ama ben bir şey içmişim evde” (E). Bazı cümlelerde yer tamlayıcısı yerine nesne kullanımına rastlanmıştır: *ya beni taldırdı* “ya bana saldırdı”, *napiyosun beni* “ne yapıyorsun bana” (EM).

31. ayda bu aya kadar görülen sıfat tamlaması örneklerinden farklı yapıda bir sıfat tamlaması tespit edilmiştir. {+II} biçim birimiyle türemiş sıfat tamlaması örneğidir: *viskli yatak* “winkli yatak” (E). İlk defa bu ay bir cümlede zarf-fiil grubu görülmüştür: *havalaa ısınınca* “havalalar ısınınca” (Y) ve ilk kez {mI} soru biçim biriminin, soru kavramıyla birlikte rica anlamında kullanımı tespit edilmiştir: *detiği misin* “getirir misin” (EM). 31. ayın verilerinde görülen cümle örnekleri genellikle anlamına göre olumlu, dizilişine göre kurallı, yapısına göre ise basit cümlelerdir.

32. ayda *belki* bağlacıyla kurulan ilk cümle örneği görülmüştür: *bu beeki oluy* “bu belki olur” (OK). Zarf-fiil kullanımı çeşitlilik kazanmıştır: *çooba içecek* “çorba içerek”, *bu gezecek geesin* “bu gezerek gelsin” (OK). {mI} sorusunun cümleye kattığı rica anlamının çocuk dilinde bu ay daha çok kullanımı görülmüştür: *bunu veğiğ misin* “bunu verir misin”, *ööletmenim, kesee misin* “öğretmenim keser misin” (YA); *bana taplan yapabiliy misin* “bana kaplan yapabilir misin” (OK); *yine söölee misin ööletmenim* “yine söyler misin öğretmenim” (YA). İç içe birleşik cümle örnekleri çeşitlilik kazanmıştır: *bunu atın, diycem* “bunu açın, diyeceğim” (OK). 32. ayda altı sözcüklü cümle yapılarının devam ettiği tespit edilmiştir: *benim elimde bi tane yemek var* “benim elimde bir tane yemek var” (Y).

33. ayda *ben papatya olmat ittiyom* “ben papatya olmak istiyorum”, *timdi ben ayı olmat ittiyom* “şimdi ben arı olmak istiyorum” (OK) cümlelerinde isim-fiil grubu {-mAk} ve *baamak için* “basmak için” (OK) cümlesinde zarf-fiil görülmüştür. Bu ay kurallı ve olumlu cümle sayısının fazla olduğu ve iki, üç, dört, beş, altı sözcükten oluştuğu tespit edilmiştir. En uzun cümle yedi sözcüklü ve içinde zarf-fiil grubu bulunan bir fiil cümlesidir: *maati çamuya baamak için ayaklayı çamuy oomuttu* “martı çamura bastığı için ayakları çamur olmuştu” (OK).

3.3. Şartlı birleşik cümleler (34. aydan sonra)

34. ayda genelde olumlu ve kurallı olan isim ve fiil cümlelerinin yanı sıra dizilişine göre devrik, anlamına göre olumsuz ve soru cümleleri, bağlı cümleler, iç içe birleşik cümle örnekleri tespit edilmiştir. Şartlı yapıların kullanımıyla bu ay şartlı birleşik cümle üretimi başlamıştır: *ben tut oltaydım “dik dik” diye tet tkağudım* “ben kuş olsaydım “cik cik” diye ses çıkarırdım” (OK); *heekes bıksa benden annem hiç doymas* “herkes bıksa benden annem hiç doymaz” (YA). *bile* bağlacı kullanımı görülmüştür: *annem bana göslük aamadı bile* “annem bana gözlük almadı bile” (YA). Bu ay kullanımı ilk görülen diğer bağlaç ve bağlacıdır: *taşı ittiyom, mavi ve taşı da* “sarı istiyorum, mavi ve sarı da” (OK). Söz aktarımlı cümle örnekleri 31. ayda artmıştır: *çüntü hattalum gettin diye* “çünkü hastalığım geçsin diye”, *avcılar onu yatalamasın diye mi* “avcılar onu yakalamasın diye mi” (OK); *“möö” diye bağıırır* (AA). *Torttukları zaman neden tuma gömüyolar* “korktukları zaman neden kuma gömüyorlar”, *neden torttuklarında* “neden korktuklarında” (OK) cümlelerinde zarf-fiil grubu; *ben buudan tesmet ittiyom, tesemiyom* “ben buradan kesmek istiyorum, kesemiyorum”, *ayabaat toymat isteedim* “ayabaat koymak isterdim” (OK); *bööle içine atma, pala* “böyle içine atma, para” (D) cümlelerinde ise isim-fiil grubu görülmüştür. Bu ay zarf-fiil, sıfat-fiil, tamlama gruplarının ve birleşik cümlelerin sayısının arttığı görülmüş; en uzun cümlelerin sekiz sözcüklü cümle olduğu tespit edilmiştir: *ben tut oltaydım “dik dik” diye tet tkağudım* “ben kuş olsaydım “cik cik” diye ses çıkarırdım” (OK).

35. ayda *kaaya çaaptığı için* “karaya çarptığı için” (İ) cümlesinde zarf-fiil; *öoletmenim, ben yapmak istiyom* “öğretmenim, ben de yapmak istiyorum” (OE) cümlesinde isim-fiil grubu tespit edilmiştir. Söz aktarımlı cümlelerde ilk kez farklı yapıda bir kullanım görülmüştür. *Film bitmedi yerine çisgi pilm bitti diyemem* “çizgi film bitti diyemem” (OK) cümlesi kullanılmıştır. Verilerde önceki aylarda en çok kullanıldığı görülen iki sözcüklü ve üç sözcüklü cümlelerin 35. ayda azaldığı, çok sözcüklü cümle sayısının arttığı tespit edilmiş ve OK'nin *büyüt zürapanın batına binmitti, tulaa bööle ataa inmitti* “büyük zürafanın başına binmişti, kulağı böyle aşağı inmişti” ve AA'nın *annem bana süt ısıtıyo da ondan süt diyoğum* “annem bana süt ısıtıyor da ondan süt diyorum” cümlelerinde olduğu gibi sekiz sözcüklü cümle sayısının arttığı görülmüştür. Bu ay en uzun cümle dokuz sözcüklü sıralı cümledir: *ööyetmenim ben attan pilmi ittemittim, attan, töpet ve zürapa* “öğretmenim ben aslan filmi izlemiştim, aslan, köpek ve zürafa” (OK).

36. ayda ilk kez *ile* bağlacıyla kurulan cümle tespit edilmiştir: *annemle babamla ben* (OE). Bu ay fiilimsi kullanımlarının arttığı gözlemlenmiştir: *ditmem gerekiyo* “gitmem gerekiyor”, *yutmaya çalıştı* “yutmaya çalıştı” (OE) cümlelerinde isim-fiil; *tapatağat* “kapatarak”, *tkıtımda* “sıkıtımda” (OK) sözcüklerinde zarf-fiil ve *yıtılan demim* “yıtılan gemim” (OK) sözcük grubunda ilk defa sıfat-fiil tespit edilmiştir. 36. ayda en uzun cümlelerin sekiz sözcüklü bağlama cümlesi: *attan ama taplana benziyo, ondan taplan diyom ona* “aslan ama kaplana benziyor, ondan kaplan diyorum ona” (OK) olduğu görülmüştür. Çocuk ifadelerinin son gözlem ayında sözcük çeşitliliği açısından zenginleştiği gözlemlenmiştir: *ben dünnetli dünleede elleğimi dösleğime tapatağat batıyom* “ben güneşli günlerde ellerimi gözlerime kapatarak bakıyorum” (OK). Yedi sözcükten oluşan cümle içinde tamlama ve zarf-fiil grubu bulunduğu ve özne-zarf tümleci-nesne-yer tamlayıcısı-yüklemden oluştuğu tespit edilmiştir.

Birleşik cümle dönemi 29. ayda başlamış; bağlaç ve tamlama gruplarının edinimiyle sözcük sayısı 30. ayda altı, 33. ayda yedi, 34. ayda sekiz, 35. ayda dokuzaya ulaşmıştır. Birleşik cümle döneminde 29. ayda fiilimsi gruplarının 30. ayda iç içe birleşik cümle yapılarının ve 34. ayda şartlı birleşik yapılarının kullanımıyla cümledeki sözcük sayısı ve ifade zenginliğinin arttığı görülmüş, çocukların kullanabilmeleri için erken olduğu söylenen edilgen yapıları, iç içe birleşik ve şartlı birleşik cümleleri, birleşik fiil ve

isimleri, zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil gibi karmaşık yapıları erken edindikleri; 35. aya geldiklerinde karmaşık yapıda dokuz sözcüklü cümle kurabildikleri ve Türkçe edinimlerinin alan yazında belirtilen aylara göre oldukça erken ve hızlı olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın geneline bakıldığında verilerdeki cümlelerin çoğunun dizilişine göre kurallı olduğu, ilk devrik cümlenin 18. ayda üretildiği ve 32. aydan sonra devrik cümle üretiminin arttığı, 32. ayda yedi cümle olarak tespit edilen devrik cümle örneklerinin sayısının 34. ayda on beşe çıktığı tespit edilmiştir. Yapısına göre basit isim ve fiil cümlesi olan cümle örneklerinde, ilk iç içe birleşik cümle örneği 30. ayda, şartlı birleşik cümle örneği 34. ayda görülmüştür. Etken cümle sayısının fazla olduğu çocuk cümlelerinde ilk edilgen cümlenin 21. ayda üretildiği ve en fazla edilgen yapıda cümlenin 36. ayda bulunduğu tespit edilmiş, 36. ayın verilerinde 9 edilgen cümle örneği görülmüştür.

Birleşik cümle döneminde kullanımı başlayan fiilimsi kullanımı içinde ilk sırada zarf-fiillerin, ardından isim-fiillerin geldiği ve sıfat-fiillerin en az kullanılan fiilimsi grubu olduğu görülmüş, 13 zarf-fiil, 8 isim-fiil ve 1 sıfat-fiil kullanımı tespit edilmiştir. Edinim sırasına göre 29. ayda isim-fiil, 31. ayda zarf-fiil ve 36. ayda sıfat-fiil grupları üretilmiştir. Y'nin verilerinde 29. ayda tespit edilen *uçmak* isim-fiil grubunu, yine Y'nin verilerinde 31. ayda görülen *ısınunca* zarf-fiil grubu takip etmiştir. Verilerde en çok görülen fiilimsi grubu zarf-fiillerdir: 31. ayda *diye* (EM), 32. ayda *gezeğek* “gezerek” (AA); *içeğek* “içerek” (OK); 33. ayda *baamak için* “basmak için” (OK); 34. ayda *torttuklarında* “korktuklarında”, *torttukları zaman* “korktukları zaman” (OK); *diye* (AA; OK); 35. ayda *çaaptığı için* “çarptığı için” (İ); *diye* (OK); 36. ayda *tapatağat* “kapatarak”, *tıktumda* “sıktığımda” (OK).

İsim-fiiller, çok kullanılan ikinci fiilimsi grubudur: 29. ayda *uçmak* (Y); 33. ayda *baamak* “basmak” (OK); 34. ayda *tesmet* “kesmek”, *toymat* “koymak” (OK); 35. ayda *yapmak* (OE); 36. ayda ise *yutmaya*, *ditmem* “gitmem” (OE); *tetilmesini* “çekilmesini” (OK).

İlk sıfat-fiil kullanımı 36. ayda tespit edilmiştir: *yutılan demim* “yırtilan gemim” (OK).

Sözcük üretme yollarından olan tamlama grubu üretimi birleşik cümle döneminde artmıştır. 31. ayda E'nin verilerinde {+II} yapım biçim birimiyle üretilen *viskli yatak* “winkli yatak” sıfat tamlaması ve 36. ayda OK'nin verilerinde {+sIz} biçim birimiyle olumsuz sıfat görevinde kullanılan *yeyeksiz attan* “yeesiz aslan” sıfat tamlaması görülmüştür. 22. ayda *bebis buunu* “bebeğin burnu” isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması yapısında, belirtili isim tamlaması anlamında üretilen ilk isim tamlaması örneğidir. 26. ayda EM'nin verilerindeki *nom aacı* “limon ağacı” ve *anne ocisi* “anne ojesi” belirtisiz isim tamlaması örnekleri, 28. ayda A'nın *şiyi oyuncaa* “şirin oyuncağı”, *bebe teedi* “bebek terliği”; 31. ayda *meme fuu* “meyve suyu”, *popa fuu* “portakal suyu”, *emma puu* “elma kurdu”, *çüğü çilin* “çizgi film”, *Tüük bayağ* “Türk bayrağı” (K); *tikaye saati* “hikâye saati” (EM); 32. ayda *süpyiz çutuuta* “sürpriz çikolata” (E); *doktoo ameti* “doktor aleti” (OK) belirtisiz isim tamlamaları ve 29. ayda EM'nin verilerindeki *Ali Baba'nın çifü* “Ali Baba'nın çiftliği”; 30. ayda *masanın etğafi* “masanın etrafı” (E) belirtili isim tamlaması, ilk tamlama grubunun sıfat tamlaması olduğunu; ancak isim tamlamalarının daha çok kullanıldığını göstermiştir.

Bağlama grubuyla oluşturulan cümlelerde 24. ayda A'nın verilerinde görülen *da* bağlacı, 29. ayda Y'nin verilerinde görülen sebep-sonuç bağlacı olan *çünkü*; zıtlık ifade eden *ama* bağlacı; 32. ayda OK'nin verilerinde görülen olasılık anlamı veren *belki* bağlacı, 34. ayda OK'nin verilerinde görülen *ve* bağlacı, YA'nın verilerinde görülen *bile* bağlacı, 36. ayda OE'nin verilerinde görülen *ile* bağlacı tespit edilmiştir. En fazla kullanılan bağlama grubunun *da* bağlacı olduğu görülmüştür.

5. Tartışma

11. ayda tek sözcük döneminde başlayan sözcük edinimiyle bir isim, ünlem ya da fiilden oluşan tek sözcüklü cümlelerin farklı tonlama, vurgu, jest ve mimikle birçok anlam ifade ettiği tespit edilmiştir. Çocukların tek sözcükle kendini ifade etmeye çalışması, isim ya da ünlem türünden oluşan tek sözcükle jest ve mimiklerini birleştirerek vurgu ve tonlama yaparak ne istediklerini belirtmeleri, pek çok araştırmacının (Baykoç Dönmez ve Arı, 1992, s. 117; Harley, 2001, s. 127; Keklik, 2015, s. 29; Lund, 2003, s. 42; O'Grady, 2005, s. 80; Scovel, 1998, s. 13) tek sözcüğün cümle değerinde olduğu görüşünü doğrular. Piaget'nin *iki sözcük dönemi* ya da *telgraf konuşması dönemi* olarak adlandırdığı ve pek çok araştırmacının (Baştürk, 2013; Baykoç-Dönmez ve Arı, 1992; Harley, 2001; Keklik, 2015) *iki sözcük dönemi* olarak kabul ettiği 18-24 ayları arasında görüldüğü söylenen eksiz iki sözcüklü birleşimler çalışmada tek sözcük döneminde tespit edilmiştir. İki ay kadar kısa süren tek sözcük döneminden sonra 13. ayda başlayan *basit cümle dönemi*'nin 15. ayından itibaren bağımlı biçim birimlerin üretimiyle telgraf cümlesi örnekleri azalmıştır. 15. ayda *koktu* "korktu" (A) tek sözcüklü fiil cümlesinde bağımlı biçim birim kullanıldığı görülmüştür. İki sözcük döneminin özelliği bağımlı biçim birim kullanımının olmamasıdır. A'nın tek sözcük döneminde kullandığı {-DI} görülen geçmiş zaman biçim birimi, Ege'nin (2005, s. 93) Türkçe konuşan çocukların daha tek sözcük döneminde bile bağımlı biçim kullanmaya başladıkları ve Türk çocuklarının 18-24 ayları aralığında olduğu kabul edilen iki sözcük döneminden geçmediği görüşünü doğrular.

Bağlama grupları dışında cümlelerdeki sözcük sayısını artıran diğer sözcük grubu çekimsiz fiil (Korkmaz, 2009, s. 863), yatık fiil (Banguoğlu, 1986, s. 419) ya da TDK Büyük Türkçe Sözlükte filimsi (eylemsi) olarak adlandırılan dil bilgisi grubu; zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiillerdir. 36. aya kadar tespit edilen tek sıfat-fiil biçim birimi {- (y)An} için Aksu-Koç ve Ketrez (2016, s. 24-25), {-DIk} sıfat-fiil biçim birimine göre daha erken edinildiğini ve daha sık kullanıldığını, bunun nedeninin {- (y)An} sıfat-fiil biçim biriminin bir tek işlevi olması, {-DIk} sıfat-fiil biçim biriminin ise hem sıfat-fiil hem tümleç hem de zarf yan tümleçlerinde kullanılmasından dolayı daha karmaşık yapıda bulunması olduğunu söyler. Sıfat-fiillerin Türkçede İngilizceye kıyasla daha geç öğrenildiğini, bunun nedeninin de tek yapı tek işlev prensibine uymaması olduğunu belirtir. {- (y)An} sıfat-fiil biçim biriminin 36. aya kadar görülmemesi ve {-DIk} sıfat-fiilden önce tespit edilmesi bu görüşü doğrular.

23. ayda edinildiği tespit edilen {-Ar} geniş zaman biçim biriminin {- (I)r} şeklinde kullanımı bu ay ilk defa görülmüştür. Temel vd. (2014, s. 149), geniş zaman biçim biriminin çocuklar tarafından çok kullanılan bir biçim birim olmadığını, Baştürk (2013, s. 73), az kullanılma nedeninin geniş zaman biçim biriminin işlev açısından karmaşık bir yapı sergilemesi olduğunu söyler. İlk defa 23. ayda tespit edilmesi; ancak 29. aya kadar tekrar görülmemesi, kullanımının az olduğunu söyleyen Temel vd. (2014, s. 149) ve Baştürk (2013, s. 73)'ün görüşlerini doğrular.

Ege (2005, s. 101) edilgen yapı cümlelerin diğer çatı ekleriyle üretilen cümlelerden daha erken üretildiğini söyler. Verilerde tespit edilen ilk edilgen yapıda cümlelerin 21. ayda diğer çatı biçim birimleriyle üretilen cümlelerden önce görülmesi bu görüşü doğrular. Aksu-Koç ve Ketrez (2016, s. 23) çocuklarda ettirgen yapıların 36. aydan sonra üretildiğini, Ege (2005, s. 101) en son edinilen fiil yapım biçim biriminin ettirgen olduğunu söyler. Ettirgen biçim birimiyle üretilen cümlelerin 23. ve 24. aylarda görülmesi, bu görüşlere ters düşer. Dönüştürücü yapıda cümleler ilk kez 30. ayda görülmüş, son gözlem ayı olan 36. aya kadar işteş yapıda cümle tespit edilmemiştir.

Soru biçim biriminin, soru zarflarının ve zamirlerinin ediniminden sonra geldiği söylenir (Baştürk, 2013, s. 101; Baykoç-Dönmez ve Arı, 1992, s. 152; Temel vd., 2014, s. 152). *Bu ney* “bu ne” (EM) soru zamiriyle ve *neeye gidiyo* “nereye gidiyor”, *benimçi neede* “benimki nerede” (E) soru zarflarıyla yapılan soru cümleleriyle aynı ayda soru biçim birimiyle soru üretimi görülmesi bu görüşe ters düşer ancak soru cümlesi üretiminin 14. aydan sonra vurgu ve tonlamayla başladığını söyleyen Baykoç-Dönmez ve Arı (1992, s. 152), soru biçim birimiyle yapılan soruların 25-30 ay aralığında görüleceğini belirtir. 28. ayda tespit edilen {mI} soru biçim birimiyle üretilen soru cümlesi bu görüşü doğrular: *onlar süt de mi* “onlar süt, değil mi” (EM). Sofu (1998, s. 97), Türkçede soru biçim birimlerinin, soru sıfat, zamir ve zarflarının cümle içindeki yerinin düzenli olmasından dolayı soru cümlelerinin erken edinildiğini belirtir. Türkçe konuşan çocukların 24. aydan itibaren soru biçim birimlerini, soru sıfat, zamir ve zarflarını çok az hatayla kullandıklarını, bunun Türkçenin yapısından kaynaklandığını söyler. Verilerdeki ilk soru zamiri 22. ayda A'nın *bu ne* soru cümlesinde görülmüştür; ancak 28. aya kadar bu örnekten başka soru cümlesi tespit edilememiştir. 28. ayda soru zamir ve zarflarıyla birlikte soru biçim biriminin kullanıldığı soru cümlelerinin görülmesi, cümlelerde soru yapısının 28. ayda geliştiğini göstermiş ve Sofu'nun görüşüne ters düşmüştür.

6. Sonuç ve öneriler

Çalışmanın genelinde tek sözcük dönemi, iki sözcük dönemi, dil bilgisi gelişim dönemi olarak adlandırılan genel dil edinim evreleri farklı gözlemlenmiş ve dil gelişimlerinin bu dönemlere uymadığı tespit edilmiştir. Türkçe edinen çocukların dil ediniminin Türkçenin yapısal özelliğinden dolayı farklı geliştiği görülmüştür. Temel vd. (2014, s. 138-139) dilbilimcilere göre, çocukların kullandığı dil bilgisinin, anlam bilgisiyse söz diziminin birleştirilmesini yansıttığını belirtir. İngilizcede bir cümle kurmak için sözcüklerin cümle içindeki sıralanışının önemli olduğunu, Türkçede ise yapısal özelliklerin daha çok biçim birimler yoluyla belirtildiğini ifade eder. Türkçe söz diziminde edimsel açıdan biçim birimlerin, sözcüklerin cümle içindeki sıralanışından daha çok önem taşıdığını vurgular. Çocuk cümlelerinde Türkçe ediniminde görülen yapısal farklılıklar bu görüşü doğrular niteliktedir. İki sözcük dönemi olarak belirtilen 18-24 ayları arasında çocukların üretimi için karmaşık yapıda olan edilgen cümle üretimi görülmüştür ve üç sözcüklü birleşimlerin olduğu, işlev sözcük kullanımının başladığı tespit edilmiştir. İki sözcük dönemi özellikleri görülmediğinden çalışmada 18-24 ayları arası erken dil bilgisi dönemi olarak kabul edilmiş ve bu dönem *basit cümle dönemi* içinde yer almıştır. Dil bilgisi gelişim evresi olarak belirtilen 24-36 ayları ise çalışmada ileri dil bilgisi dönemi olarak düşünülmüştür. 29. ayda ilk birleşik cümle kullanımın görülmesiyle 29-36 ayları arası birleşik cümle dönemi içine alınmıştır. Bu aylar arası çocukların olumlu, olumsuz ve soru cümlelerini, devrik yapıda cümleleri, iç içe birleşik cümleleri, şarh yapıları üretebildikleri görülmüştür.

Türkçenin edinim şekli edinim ayları, cümle yapılarının ne şekilde üretildiği üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Benzeri çalışmalar Türkçe edinen daha fazla çocuk üzerinde yapılarak çocukların yaş dönemlerine göre söz dizimi gelişimi tespit edilmelidir. Tek sözcük döneminden okul çağına kadar gözlemler yapılarak okul döneminde ana dili edinimine benzer dil bilgisi öğretimi yapılabilir. İkinci dil öğretimi ana dil ediniminde belirlenen esaslardan yola çıkılarak daha işlevsel öğretiler yapılabilir.

Kaynakça

Aksu-Koç, A. ve Ketrez, F. N. (2016). Anadili gelişimi. Çağla Aydın vd. (ed.). *Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları*. (s. 13-39). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

- Baştürk, M. (2013). *Anadil edinimi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Baykoç-Dönmez, N. ve Arı, M. (1992). 12-30 aylık Türk çocuklarında dilin kazanılması. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 115-161.
- Büyük Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts
- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York: Wiley and Sons.
- Chomsky, N. (2014). *Dilin mimarisi*. İsa Kerem Bayırlı (çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Demirel-Ercan, E. E. (2016). Dil gelişimi ve kuramları. Nurten Sargın vd., (ed.). *Eğitim ve psikolojiden yansımalar*. (s. 125-135). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ege, P. (2005). Sözdizimsel ve biçimbilgisel gelişim. Seyhun Topbaş (ed.). *Dil ve Kavram Gelişimi*. (s. 90-105). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ekmekçi, Ö. (1987). Dil edinimi ve gelişiminin dilbilim kurallarına dayalı olarak incelenmesi. 1. *Dilbilim kurultayı: dilbilimin dünü, bugünü, yarını*. (s. 30-36). Ankara: Hacettepe University Publication.
- Harley, A. T. (2001). *The psychology of language, from data to theory*. New York: Psychology Press Ltd.
- Keklik, S. (2015). *Çocukta dil edinimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lund, N. (2003). *Language and thought*. New York: Routledge.
- O'Grady, W. (2005). *How children learn language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scovel, T. (1998). *Psycholinguistics*. London: Oxford University Press.
- Sofu, H. (1998). "Soru tümcelerinin edinimi". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 9, 90-98.
- Temel, F. Z., Bekir, H. ve Yazıcı Z. (2014). *Erken çocuklukta dil edinimi*. Ankara: Vize Yayınları.
- Topbaş, S. (2005). Dilin Bileşenleri. Seyhun Topbaş (ed.). *Dil ve Kavram Gelişimi*. (s. 21-30). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Vygotsky, L. S. (1985). *Düşünce ve dil*. Semih Koray (çev.), Ankara: Kaynak Yayınları.
- Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*. 20 (2), 158-177.